37.005
П- 29

Ж.Э.УСАРОВ, Л.Г.БАБАХОДЖАЕВА,
Г.Н.ШАРИПОВА, Н.Ж.ЭШНАЕВ

ПЕДАГОГИК КОМПЕТЕНТЛИК

37:005
П-29

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ТОШКЕНТ ВИЛОЯТИ
ЧИРЧИҚ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТИ

Ж.Э.УСАРОВ, Л.Г.БАБАХОДЖАЕВА,
Г.Н.ШАРИПОВА, Н.Ж.ЭШНАЕВ

– 12181 –

ПЕДАГОГИК КОМПЕТЕНТЛИК

Ўқув қўлланма

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT VILOYATI CHIRCHIQ
DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
AXBOROT RESURS MARKAZI

ТОШКЕНТ
«MALIK PRINT CO»
2021

УДК 37:005.336.2(075.8)
КБК 74я73
П 29

Педагогик компетентлик [Матн]: ўқув қўлланма / Ж.Э.Усаров [ва бошқ.]. -Тошкент: «MALIK PRINT CO», 2021. - 244 б.

П.ф.д., проф. У.М.Маҳкамов умумий таҳрири остида

Тақризчилар:
З.К.Исмоилова – Тошкент ирригация ва мелиорация институти профессори п.ф.д;
С.Б.Қораев – Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти ўқитувчиси п.ф.д (PhD).

Ушбу қўлланмада Педагогика ва психология таълими йўналиши талабалари учун ривожлантирувчи таълимнинг умумий методик тамойиллари, ўзини ўзи ривожлантириш тушунчаси мазмун ва моҳияти, педагогик таълим кластери асосида талабаларда «Шахсий позицияни шакллантириш» компетенциясини ўзига хос хусусиятлари, компетенциявий ёндашувга асосланган таълимнинг ўқув материаллари мазмуни, анъанавий ва масофавий таълимни замонавий ўқитиш методлари ва технологиялари, ижтимоий-маданий муҳит, таълим кластери шароитида талабаларнинг ўз-ўзини ривожлантириш жараёнининг методик жиҳатлари, ўз-ўзини англаш ва бошқариш, шахснинг ўзини ўзи ривожлантириш модели ва замонавий ёндашувлар, компетенцияни шакллантиришда мустақил таълимнинг аҳамияти, компетенциянинг шаклланганлик даражасини аниқлаш усуллари, бу жараёнда интерфаол усуллардан фойдаланиш ҳамда мазкур жараён самарадорлигини баҳолаш кабилар ҳақида сўз юритилади.

Мазкур қўлланма Педагогика ва психология таълими йўналиши магистрлари ўқув дастури асосида тайёрланган бўлиб, узлуксиз таълим тизимининг барча бўғинларида фаолият кўрсатаётган педагоглар, илмий тадқиқотчилар ҳамда бакалавр йўналишида таҳсил олувчи талабалар фойдаланиши учун мўлжалланган.

Ўқув қўлланма. Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти Илмий Кенгашининг 2020 йил 18 декабрдаги № 6-сонли баённомасига биноан нашрга тавсия қилинган.

ISBN 978-9943-7652-5-2

МУНДАРИЖА

КИРИШ 5

I БОБ. ПЕДАГОГИК КОМПЕТЕНТЛИК. ТАЛАБАЛАРДА ЎЗИНИ ЎЗИ РИВОЖЛАНТИРИШ КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

1.1-§. Педагогик компетентлик. Педагогик таълимнинг инновацион кластери ҳақида тушунча 12
1.2-§. Масофавий таълимнинг вужудга келиш объектив сабаблари ва зарурати 23
1.3-§. Ривожлантирувчи таълимнинг умумий методик тамойиллари 27
1.4-§. Илмий-педагогик манбаларда "ўзини ўзи ривожлантириш" ва ўзини "ўзи ривожлантириш компетенцияси" тушунчаларининг мазмун ва моҳияти талқини 34
1.5-§. Талабаларнинг ўзини ўзи шахсий-касбий ривожлантиришида таълим кластери субъектларини ижтимоий-маданий ва таълимий муҳити 43
1.6-§. Педагогик таълим кластери шароитида талабаларда ўзини ўзи ривожлантириш компетенциясини шакллантиришнинг ўзига хос хусусиятлари 53

II БОБ. ТАЛАБАЛАРДА ЎЗИНИ ЎЗИ РИВОЖЛАНТИРИШ КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ЖАРАЁНИНИНГ ПЕДАГОГИК ТАЪМИНОТИ ВА ТАШКИЛИЙ ЖИҲАТЛАРИ

2.1-§. Компетенциявий ёндашувга асосланган таълим 61
2.2-§. Талабаларнинг ўзини ўзи ривожлантириш компетенциясини шакллантиришда ўқув материали ва мазмуни, ўқитиш методлари ҳамда технологиялари 65
2.3-§. Талабаларнинг ўзини ўзи ривожлантириш компетенциясини шакллантиришда таълим муассасаси ижтимоий-маданий муҳитининг ўрни 73
2.4-§. Таълим кластери шароитида талабаларнинг ўз-ўзини ривожлантириш жараёнининг методик жиҳатлари 87
2.5-§. Ўз-ўзини англаш ва бошқариш 98

2.6-§. Талабаларда ўзини ўзи ривожлантириш комптенциясини шакллантиришда ўқув-билиш фаолияти – асосий тушунчалар 110
III БОБ. ЎЗИНИ ЎЗИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ АМАЛИЙ АСОСЛАРИ 121
3.1-§. Шахснинг ўзини ўзи ривожлантириш модели ва замонавий ёндашувлар 121
3.2-§. Педагогик таълим кластери асосида талабаларда ўзини ўзи ривожлантириш компетенциясини шакллантиришда мустақил таълимнинг аҳамияти 131
3.3-§. Талабаларда ўзини ўзи ривожлантириш компетенциясининг шаклланганлик даражасини аниқлаш усуллари 145
3.4-§. Талабаларда ўзини ўзи ривожлантириш комптенциясини шакллантиришда интерфаол усуллардан фойдаланиш 155
3.5-§.Талабаларда ўзини ўзи ривожлантириш комптенциясини шакллантириш жараёни самарадорлигини баҳолаш 167
3.6-§. Масофавий таълимни ташкил этишда интерфаол методларидан фойдаланиш технологияси 188

Тест саволлари 214
Изоҳли луғат....223
Фойдаланган адабиётлар рўйхати:....240

КИРИШ

Бугунги кунда таълим тизимида амалга оширилаётган жиддий ислоҳотлар мазкур тизимни тубдан такомиллаштириш, олий маълумотли мутахассислар тайёрлашнинг мақсадли йўналишларини аниқлаш, айниқса, педагог кадрларнинг касбий малакалари ва билим савиясини узлуксиз юксалтиришни тақозо этмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил учун мўлжалланган энг муҳим устувор вазифалар тўғрисидаги Олий Мажлисга Мурожаатномасида ҳам долзарб масалалар қаторида илм-фан ва таълим, таълим ва ижтимоий-иқтисодий ҳаёт муносабатларига алоҳида урғу берилганлиги бежиз эмас. Модомики, таълим тизимининг марказида инсон капитали, уни тўғри тақсимлаш, ундан самарали фойдаланиш ва мақсадли йўналтириш турар экан, бунда барча таълим турлари тизимини жамиятнинг барча манфаатдор томонлари, таълим жараёнининг барча субъектлари билан яхлитликда бугунги кун талаблари асосида ташкил этиш ҳамда таълимнинг тўлиқ узлуксизлигига эришиш олдимизда турган муҳим вазифалардандир.

Кейинги йилларда юз бераётган туб ўзгаришлар жамият ҳаётининг барча соҳаларига янгича инновацион ёндашувлар, мавжуд қарашлар, тушунчалар ва муносабатларни тараққиёт кўзгуси ва самарадорлик мезонлари билан қайта кўздан кечиришни тақозо этмоқда. Истиқлол йилларида таълим ва кадрлар тайёрлаш соҳасида кўплаб ижобий ишлар амалга оширилганини таъкидлаган ҳолда, айтишимиз жоизки, мақсадлар ва уларга эришиш усул ва воситаларини аниқ белгилай олмаслик, меҳнат бозори талабларини чуқур ўрганмаслик, ундаги талаб ва таклифнинг номувофиқлиги кабилар оқибатида бир мунча муаммолар вужудга келди.

Олий таълим тизимини тубдан такомиллаштириш, мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш борасидаги устувор вазифаларга мос ҳолда, кадрлар тайёрлашнинг маъно-мазмунини тубдан қайта кўриб чиқиш, халқаро стандартлар даражасида олий малакали мутахассислар тайёрлаш учун зарур шароитлар яратиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Прези-

дентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Фармони, 2018 йил 5 июндаги ПҚ-3775-сонли “Олий таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва уларнинг мамлакатда амалга оширилаётган кенг қамровли ислоҳотларда фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисидаги” ҳамда 2017 йил 20 апрелда “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сон қарорларида белгиланган вазифалар қаторида ўқув жараёнига халқаро таълим стандартларига асосланган энг замонавий педагогик технологиялар, таълим дастурлари ва ўқув-методик материалларни кенг жорий этиш энг муҳим вазифалар этиб белгиланди.

Бу ўз навбатида олий таълим муассасаларидан ўқитиладиган барча фанлардан ўқув машғулотларини ташкил этиш ва улар асосида талабаларнинг интелектуал қобилиятларини ривожлантиришда замонавий талабларга, педагогик ва ахборот технологияларига алоҳида эътибор қаратиш лозимлигини тақозо этади. Мазкур технологияларнинг асосий моҳияти талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларини шакллантириш асосида компетентликга йўналтирилган бўлиб, шу асосда ўқув машғулотларини ташкил этиш ва бошқаришда уларнинг ҳаётий тажрибаси, эҳтиёжи, қизиқиши ҳамда имкониятларига таянилади.

Ушбу долзарб вазифаларни амалга ошириш орқали малакали мутахассисларни тайёрлашда олий таълим муассасаларида янгича ёндашувларни ишлаб чиқиш муҳим ҳисобланади. Бу вазифаларни амалга оширишда хориж тажрибаларидан самарали фойдаланиш ва улар асосида ўқув машғулотларини ташкил этиш лозим. Чунки, ўқув машғулоти педагогик ижодкорликнинг асосий майдони бўлиб, уни ташкил қилиш ва бошқаришга тўғри, янгича муносабат керак, бу жараёнда педагоглар олдида муҳим бир масала туради, у ҳам бўлса талабаларни билим олишга ҳамда уларни педагоглар билан ҳамкорликда ишлашга, касб билимлари ва кўникмаларини узлуксиз чуқурлаштириш орқали ўқув машғулотлари сифатига эътибор беришга яъни, педагогик коппетентлигини ривожлантиришга жалб қилади.

Таълим тизимини ривожлантириш ва такомиллаштириш-

га қаратилган бу ва бошқа ҳужжатларнинг барчасида соҳага инновацияларни киритиш, хорижий тажрибалардан самарали фойдаланиш, ижодий ёндашувларни қўллаб-қувватлаш, таълим турлари ўртасидаги интеграция жараёнларини кучайтириш билан боғлиқ умумий жиҳатлар мавжуд.

Таълим тизимида мавжуд камчиликларни ўрганиш ва уларнинг таҳлили шуни кўрсатадики, педагогик таълим йўналишларини мувофиқлаштириш, истиқболни режалаштириш, таълим босқичлари ўртасидаги алоқа ва интеграциянинг сустлиги, таълим субъектлари фаолиятидаги тарқоқлик ҳудудда педагог кадрларга бўлган эҳтиёжнинг қондирилмаслиги ва таълим сифатининг пасайишига сабаб бўлмоқда.

Шундан келиб чиққан ҳолда таълим муассасаларида **педагогик таълим инновацион кластерини яратиш** билан боғлиқ янги тизимни ўзининг устувор стратегик йўналиши сифатида белгилаб олиш ва шу тизим асосида муайян ишларни амалга оширишни мақсадга мувофиқ. Ушбу тизим енгил саноат, қишлоқ хўжалигининг қатор тармоқлари ҳамда иқтисодиётнинг ишлаб чиқариш тармоқларида самарали ҳисобланган кластер усулини таълим жараёнига татбиқ этишни назарда тутади. Дарҳақиқат, ишлаб чиқариш тармоқларида хомашёни етиштириш, қайта ишлаш ва тайёр маҳсулотга айлантириш ҳамда уни реализация қилиш кетма-кетлиги занжири мавжуд бўлиб, ушбу кетма-кетлик педагогик таълим тизимида ҳам инсон капитали кўринишида мавжуд. Бу эса ишлаб чиқаришда самарали бўлган кластер моделини таълим тизимига жорий этиш назарий жиҳатдан мумкин эканлигини кўрсатади.

Педагогик таълимнинг жамият барқарор ривожланишидаги юқори ижтимоий аҳамиятидан келиб чиққан ҳолда замонавий талаблар, тизимдаги муаммолар ва уларни ҳал қилишда фан ва таълим бўғинлари ўртасидаги алоқадорликни таъминлаш узлуксиз педагогик таълимни кластер ривожланиш тизимига ўтказиш заруратини тақозо этмоқда. Педагогик таълим инновацион кластери узлуксиз таълим тизимидаги барча таълим турлари, илмий тадқиқот институтлари ва марказлари, амалиёт базалари, илмий ва илмий-методик тузилмаларнинг бир бутунлиги бўлиб, уларнинг биргаликдаги вазифалар тақсимланган фаолияти пе-